

Randers Kommune

Hvidsten

Landsbyregistrering 2011

Hvidstens historie

Oprindelse

Hvidstens grundlæggelse er svær at datere, idet endelsen '-sten' har været brugt helt tilbage fra jernalderen og frem til i dag.

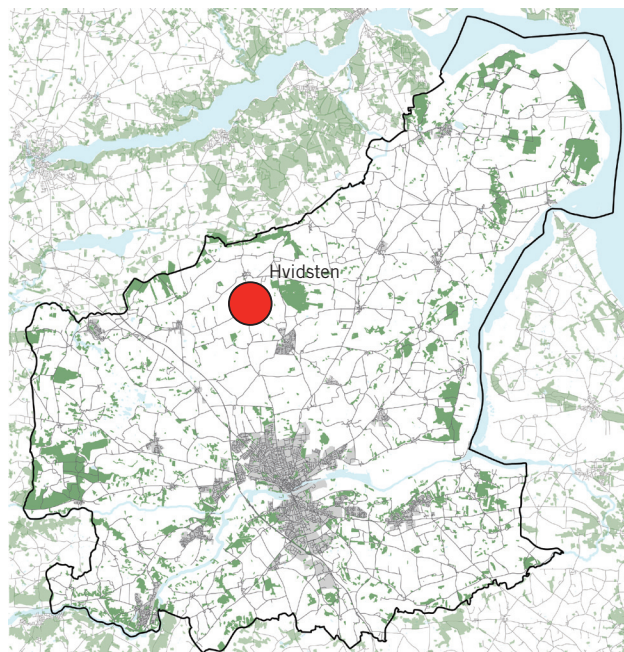
Hvidsten kro kan dateres til år 1634. Dengang lå den ved Mariagervej i Hald. Vejen er siden blevet flyttet, og kroen flyttede altså med. Den har ligget på sin nuværende placering siden 1790.

Byudvikling

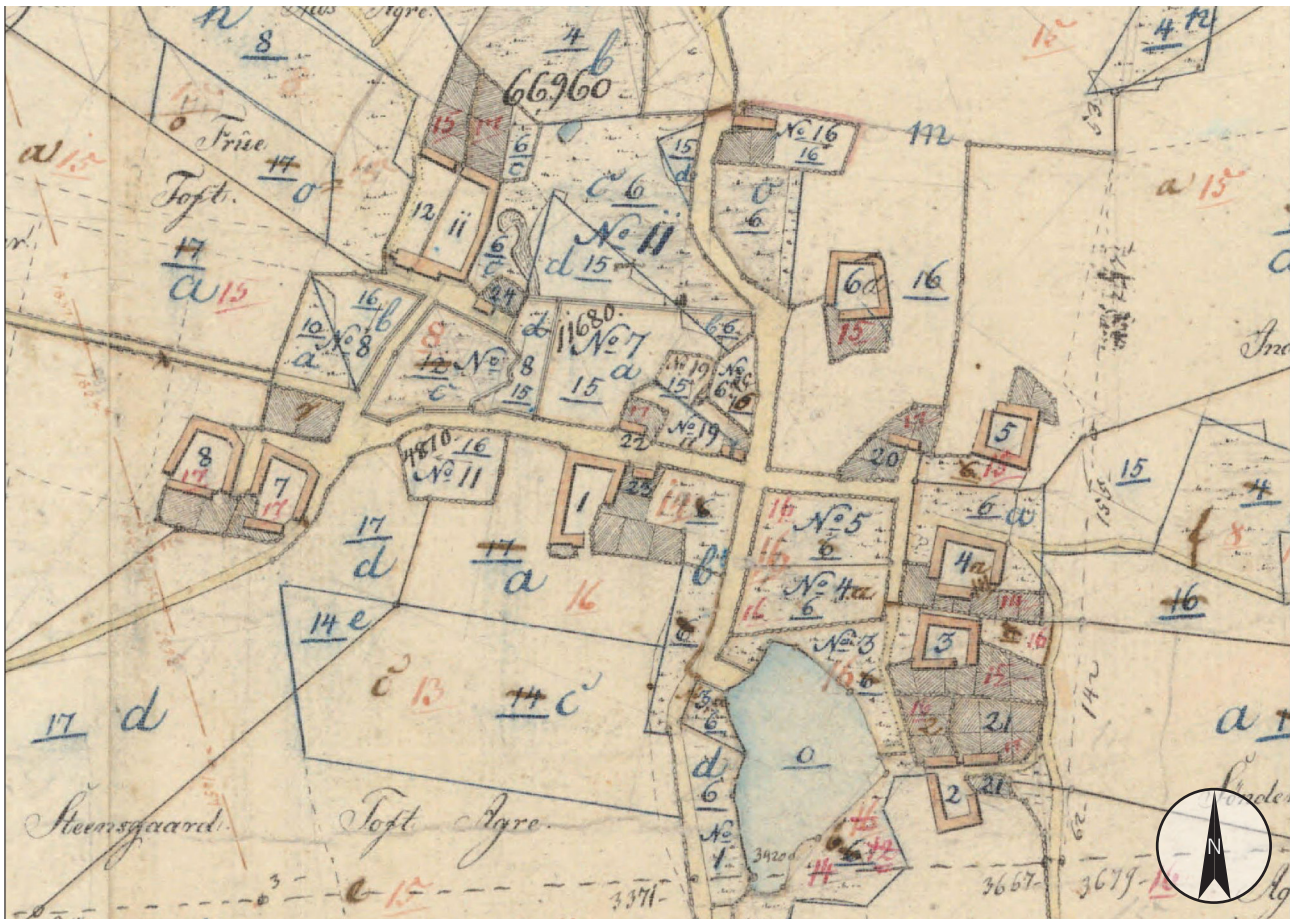
Hvidsten bestod oprindeligt kun af den lille gruppe gårde omkring vejkrydset Mariagervej/Asfergvej. Her lå der omkring år 1800 10-12 gårde omkring vejen med et vandhul mod syd. Denne del af Hvidsten har stort set ikke udviklet sig. Mange af landbrugene har udvidet med store driftsbygninger, men der er nu kun få af gårdene, der drives som landbrug. Resten står tomme, og enkelte virker forladte.

Hvidsten Kro ligger en halv kilometer syd for den gamle landsby. Her er der i 60erne og 70erne udstykket parcelhusgrunde og bygget omkring 30 boliger. Desuden er der opstået en række mindre erhvervsvirksomheder langs Mariagervej omkring kroen og ovennævnte bebyggelse.

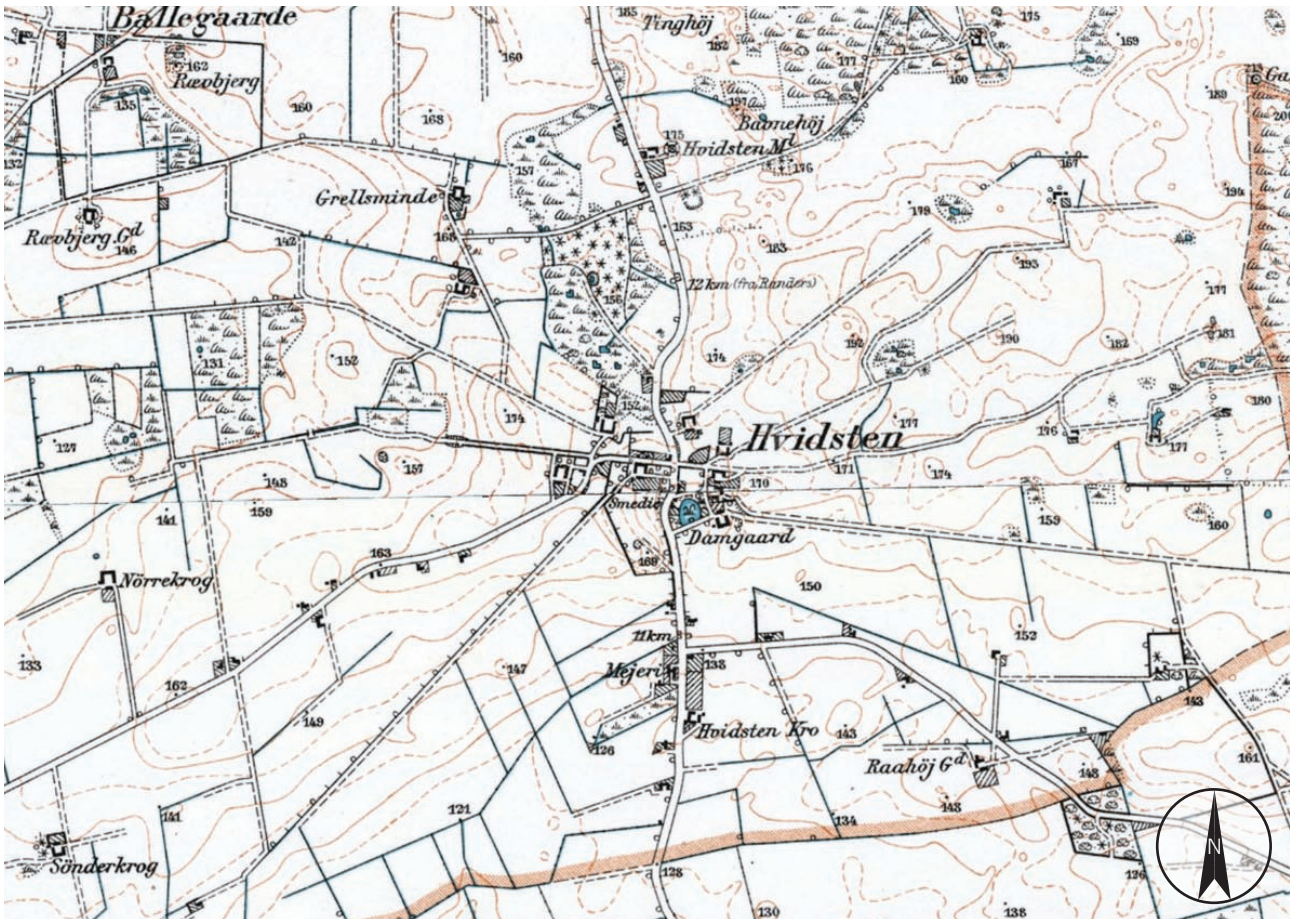
Hvidsten har 171 indbyggere i 2011.

Hvidsten fra luften 2010. Mariagervej snor sig fra nord til syd og en fin stjernestruktur stråler ud fra den gamle landsby.

Original 1-kort gældende fra 1816. Den gamle landsby med de brede veje udgør et irregulært mønster. I dag er Mariagervej meget dominerende og deler byen i to.

Hvidsten, 1900-1940, 1:20.000. Nord for byen ses Hvidsten Mølle der blev revet ned omkring 1950.

Topografi og landskab

Landskab

Et blødt bakket terræn kendetegner landskabet omkring Hvidsten. Kun få steder ses der kraftigere stigninger over korte afstande. Eksempler på sådanne steder er bl.a. omkring Kousted Å, der ligger et godt stykke syd for landsbyen. Her skærer dalstrøget omkring åen sig gennem landskabet. Der ses ligeledes sporadiske markante stigninger nord for Hvidsten omkring Kåtbæk. Udover de to større vandløb findes der i området flere mindre vandløb.

Vest for Hvidsten er der flere drænedede, lavtliggende områder. Områderne består i dag primært af dyrket ager.

Beliggenhed

Hvidsten ligger nedenfor et svagt stigende plateau vest for byen. Selve landsbyen er meget langstrakt, men er på trods af det næsten helt plan fra ende til anden. Kun mod nordøst stiger terrænet en smule op mod Kirkemosegård.

I landskabet omkring Hvidsten kan man stadig ane udskiftningen af byen fra 1782 en såkaldt stjerneudskiftning. Her har hver gård i landsbyen fået et stykke jord tildelt med form som en skive, begyndende som et snævert stykke jord helt inde ved gården, der vokser sig større og større jo længere væk fra byen man bevæger sig. Set oppefra har hele udskiftningen karakter af en stjerne deraf navnet. Udskiftningen kan i dag ses gennem vej- og markstrukturerne og til dels på markskellene, der stråler ud fra landsbyen midte.

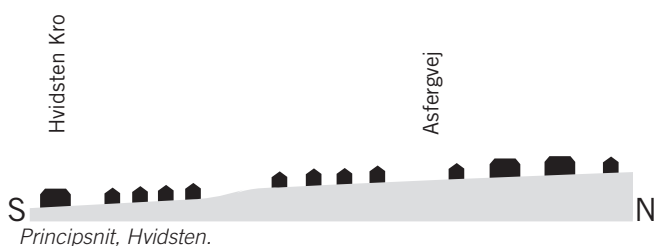
Oplevelse

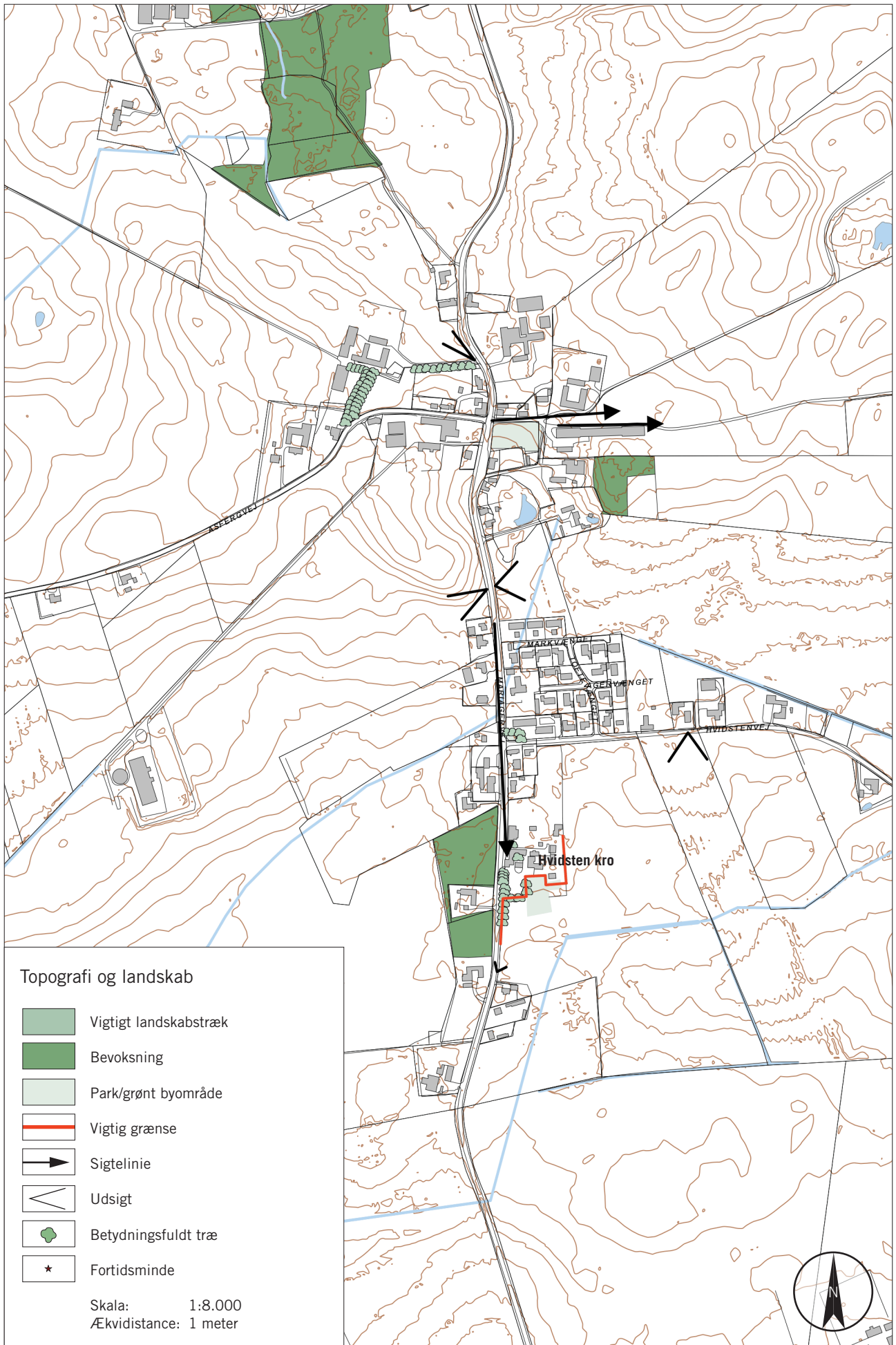
Grundet Hvidstens lange udstrækning, er man overalt i landsbyen tæt på det åbne land. Der er også en del udkig og sigtelinier til landskabet fra landsbyen, men da der er meget fladt i umiddelbar nærhed af byen, er det begrænset, hvor langt man kan se. Et grønt engområde til græsningsbrug, i relation til Kirkemosegård, medvirker til at give byen et landligt præg til trods for den stærkt trafikerede Mariagervej, der gennemskærer byen.

Hvidsten er af mange kendt for at have huset en modstandsgruppe under 2. Verdenskrig, der brugte Hvidsten Kro som samlingssted. Kroen har derfor stor historisk betydning for landsbyen og er i dag udnævnt til kulturmiljø. Under ankomsten fra syd ad Mariagervej er det kroen alene, der præger indgangen til Hvidsten, da den ligger meget synlig på den østlige side af vejen. En stor del af Hvidstens landsbykarakter skabes gennem kulturmiljøet, da det ofte er netop kroen, man associerer landsbyen med. Hvidsten Kro er derfor en yderst vigtig del af byen og dermed også meget vigtig for ankomsten til byen.

Kig mod nordøst ud over markerne fra Mariagervej og nord for Markvænget.

Funktioner og infrastruktur

Funktioner

I Hvidsten er der stadig to gårde i drift. Det drejer sig om Mariagervej 502 og Mariagervej 491. Landsbyens to nordligste gårde.

Der har tidligere været andelsmejeri i Hvidsten. Siden flere og flere gårde er taget ud af drift, er mejeriet lukket, men bygningerne benyttes stadig i erhvervsøjemed. I dag er her autoværksted og bilforhandler

Der er hverken kirke eller forsamlingshus i Hvidsten. Til gengæld ligger den kendte Hvidsten Kro i udkanten af byen og udgør et hyggeligt lille miljø. Selve kroen er bygget i 1634, men der er indtil 1913 opført andre bygninger i relation til kroen. Hvidsten Kro er kendt over hele landet grundet sin helt særlige historie som værende tilholdssted for Hvidstengruppen, en modstandsgruppe under 2. Verdenskrig. Desuden har Hvidsten Kro fået status som kulturmiljø og den er i dag fredet.

Infrastruktur

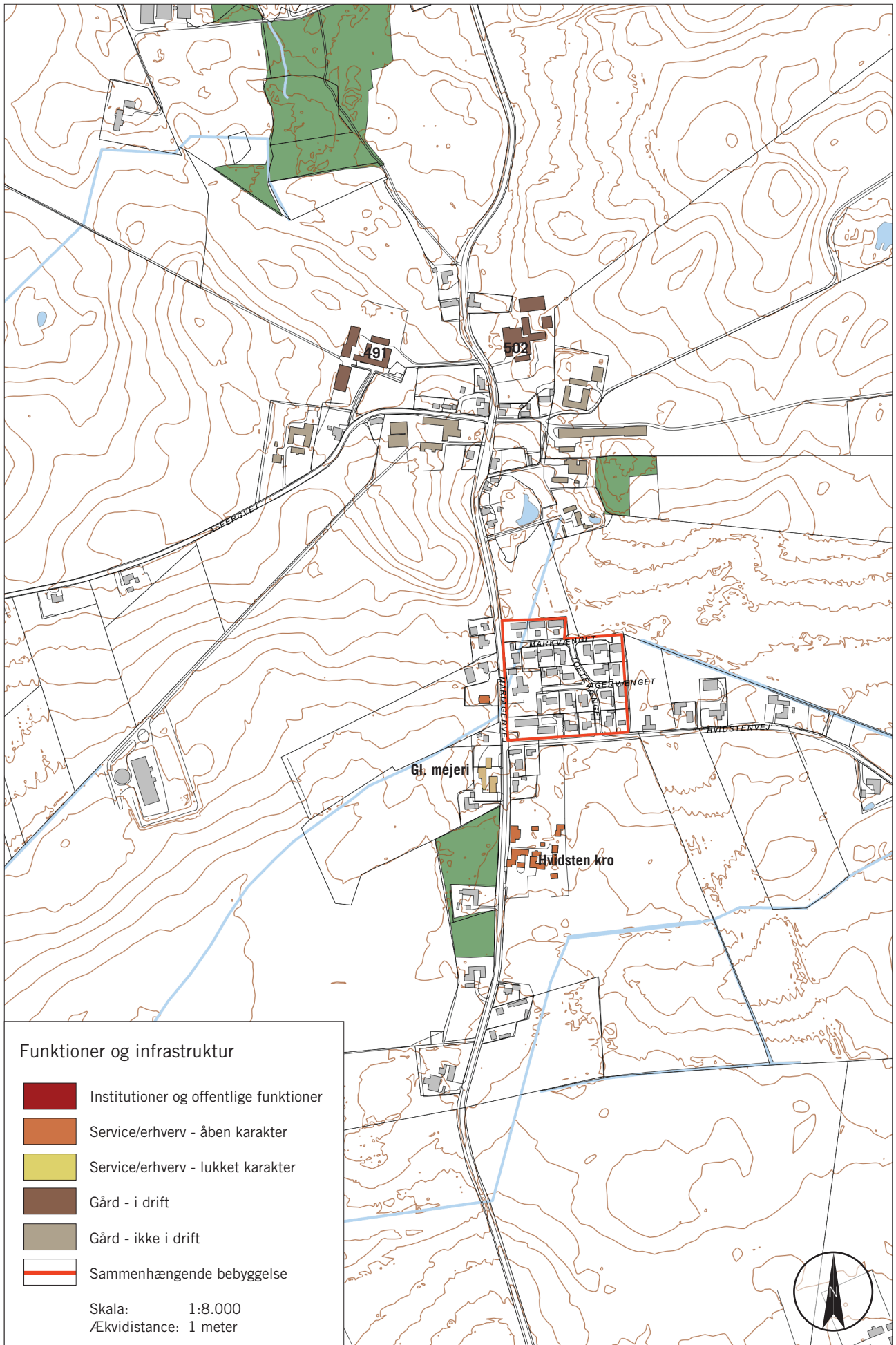
I den gamle, nordlige del af Hvidsten, har den trafikale infrastruktur i sin tid skabt den naturlige bymidte. Her krydser byens primære veje Mariagervej og Asfergvej hinanden. I dag er et nyere parcelhusområde etableret syd for den gamle landsby, hvilket har ændret det geografiske midtpunkt og trukket landsbyen helt ned til Hvidsten Kro mod syd. Derved er den gamle bymidte udvisket. Samtidig er trafikken på Mariagervej vokset markant, hvilket svækker den gamle bymidte yderligere. Den trafikerede Mariagervej gennem byen betyder desuden, at der er sket en øst-vestlig opdeling af byen, da vejen er bred og kan være svær for bløde trafikanter at krydse.

Det gamle andelsmejeri 'Fredensborg' er i dag omdannet til autoværksted og bilforhandler.

Kulturmiljøet Hvidsten Kro er af stor betydning for Hvidsten og er grunden til, at folk fra hele landet kender til landsbyen.

Bebyggelse, arkitektur og kulturmiljø

Bebyggelsesstruktur

Hvidsten udgøres af to bebyggelser adskilt af enge. Den gamle landsby er en slynget vejby, hvor gårdene ligger i et irregulært mønster omkring vejkrydset Mariagervej/Asfergvej. Bebyggelsen består af 8-10 gårde og en håndfuld småhuse langs Mariagervej.

Syd for den gamle landsby ligger Hvidsten Kro og det gamle mejeri, der i dag er autoforhandler samt en større parcelhusbebyggelse. Denne del af Hvidsten udgør arealmæssigt halvdelen af byen, men antallet af husstande er det dobbelte.

Arkitektur

Hvidsten er bygningsmæssigt en temmelig blandet landhandel. Mange af gårdene er ikke længere i drift, hvilket har sat sit præg på bygningerne, der flere steder er ved at forfalde. Andre gårde er flot vedligeholdt og anvendes til beboelse.

Der ligger flere steder i byen karakteristiske bygninger fra andelstiden. Det gamle mejeri er en af dem. Mejeriet er meget ombygget, og originaliteten er ikke stor, så bevaringsværdien er ikke høj. Det er den kulturhistoriske værdi til gengæld.

Det samme gælder Hvidstenhus, der er bygget i 1931 og ligger syd for Hvidsten. Det er en gammel skole, der i dag benyttes til beboelse. Byggeriet fremstår relativt originalt.

Hvidsten Kro har ligget på samme sted siden 1790. Nogen af bygningerne er fine og karakteristiske bindingsværkshuse, men det er historien om modstandsgruppen 'Hvidstengruppen', der har ført til udpegning af kroen som kulturmiljø.

Hvidsten mejeri 'Fredensborg' før 1921. I dag er bygningerne autoforhandler m/værksted. Foto: Purhus Lokalkiv

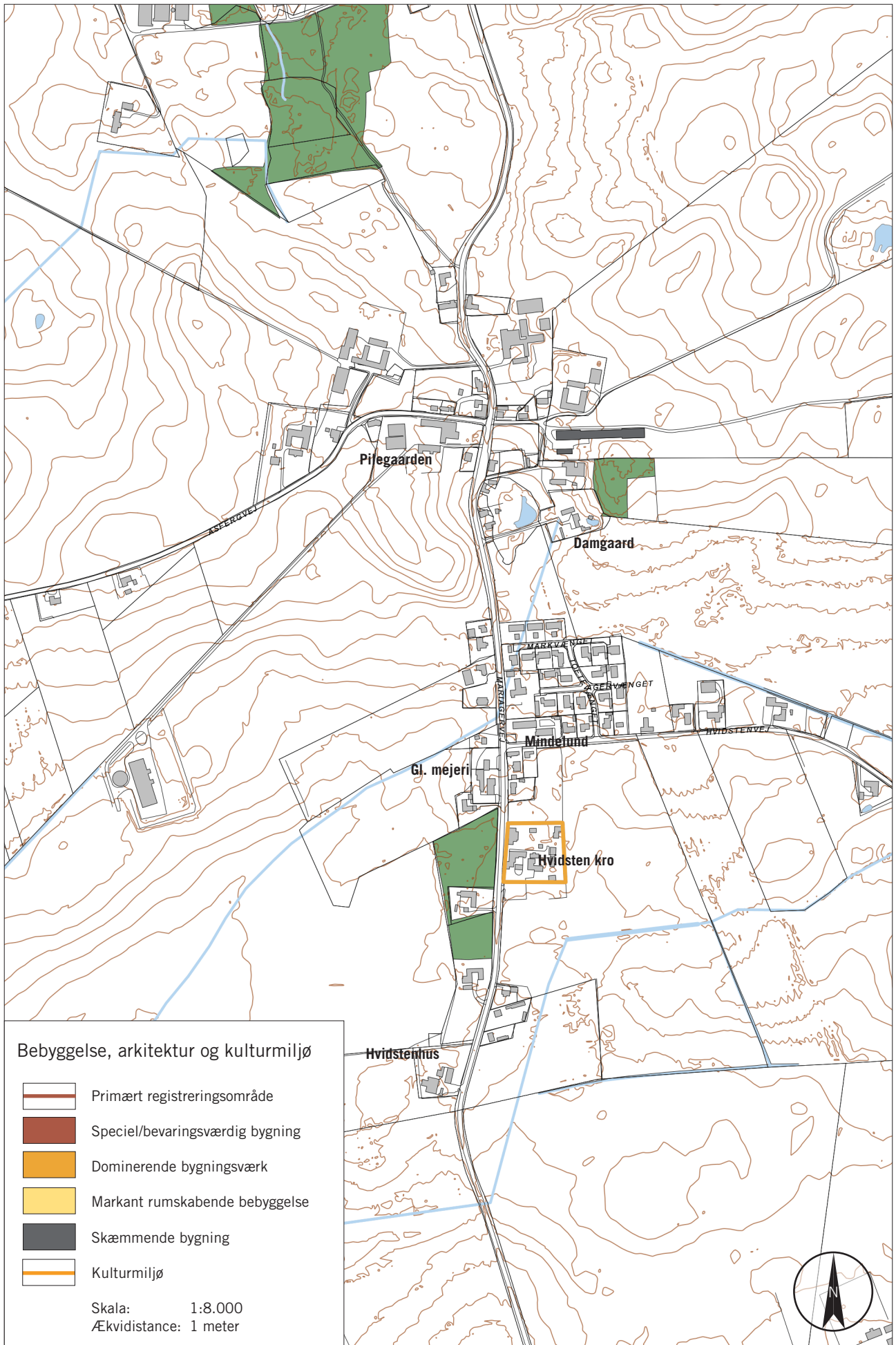

Hvidstenhus er en gammel skole, der ligger ca. 1 km syd for Hvidsten landsby. Foto: Purhus Lokalkiv

Hvidsten Kro var tilholdssted for modstandsfolkene i "Hvidstengruppen" under 2. Verdenskrig, og er i dag udpeget til kulturmiljø.

Sammenfatning

Hvidsten ligger i et relativt fladt landskab omgivet af landbrugsjord. Den gamle landsby er fortsat et produktions-samfund, hvor byudvikling stort set ikke har fundet sted, hverken i industrialiseringsperioden i 1800-tallet eller i de vækstprægede 1960ere og 70ere. Tilbagegang i landbruget gennem de sidste to årtier har ført til, at mange gårde er taget ud af drift, og enkelte synes forladte. Gårdene og småhusene langs vejene tegner fortsat denne del af landsbyen, der synes lidt slidt.

Syd for landsbyen ligger en parcelhusenklave med omkring 30 husstande. Bebyggelsen er meget klar og skarp afgrænset af hække. Den karakteristiske feltstruktur ligger skåret ned i landskabet omkranset af hække mod markerne. Denne udstykning ligger i et stramt mønster og betjenes af en enkelt vej, Toftevænget. Tæt på denne bebyggelse ligger også Hvidsten Kro, det gamle mejeri samt flere bebyggelser, der henvender sig til Mariagervej.

De to bydele er adskilt af et engdrag, hvilket skaber et ophold mellem de to forskelligartede bebyggelser. Man kan sige, at det er rart for beboelseskvarteret at komme på afstand af gårdene, men det svækker også landsbyen, der ikke fremstår som en samlet enhed.

Hvidsten Kro er et kapitel for sig. Kroen er landskendt for at have været tilholdssted for friheds- og sabotørgruppen "Hvidstengruppen" under 2. Verdenskrig. Kroen er udpeget til kulturmiljø og drives i dag som en kombination af museum og kro. Bygningerne er generelt godt vedligeholdt, og enkelte har bygningsmæssig bevaringsværdi.

Sårbarheder

Den gamle del af Hvidsten er i særdeleshed sårbar overfor gårdnedlæggelser, idet gårdene udgør langt størstedelen af landsbyen. Mariagervej 492A er et eksempel på en gård, der er lukket ned og siden forladt. Lukkede gårde sætter et trist præg på en landsby.

Den "nye" del af Hvidsten har en bebyggelsesrække, der henvender sig ud mod Mariagervej. Denne facaderække er i høj grad byens ansigt udadtil og er sårbar overfor lukninger af virksomheder, oplagring, rod, forfald og slid.

Anbefalinger

- Hvidsten Kro bør fastholdes som kulturmiljø og bør fortsat være den første bebyggelse, man møder øst for Mariagervej ved ankomst fra syd.
- Den gamle landsby (gårdbebyggelsen) i Hvidsten, bør fastholde sin struktur, men være åben overfor transformation og funktionstilpasning. F.eks. ved omdannelse af gårdenes driftslænger til boliger.
- Det åbne engstrøg mellem de to bydele bør fastholdes, så den gamle landsby fortsat ligger alene omkring vejkrydset Mariagervej/Asfergvej.
- Der bør gennemføres SAVE-registrering på bebyggelsen i den gamle landsbydel omfattende Mariagervej 480-497 samt 498, 500, 502, 504 og 506 og Asfergvej 1, 2, 4, 6, 10 og 12. Derudover registreres Mariagervej 449 (det gamle mejeri) og 450 (Hvidsten Kro).

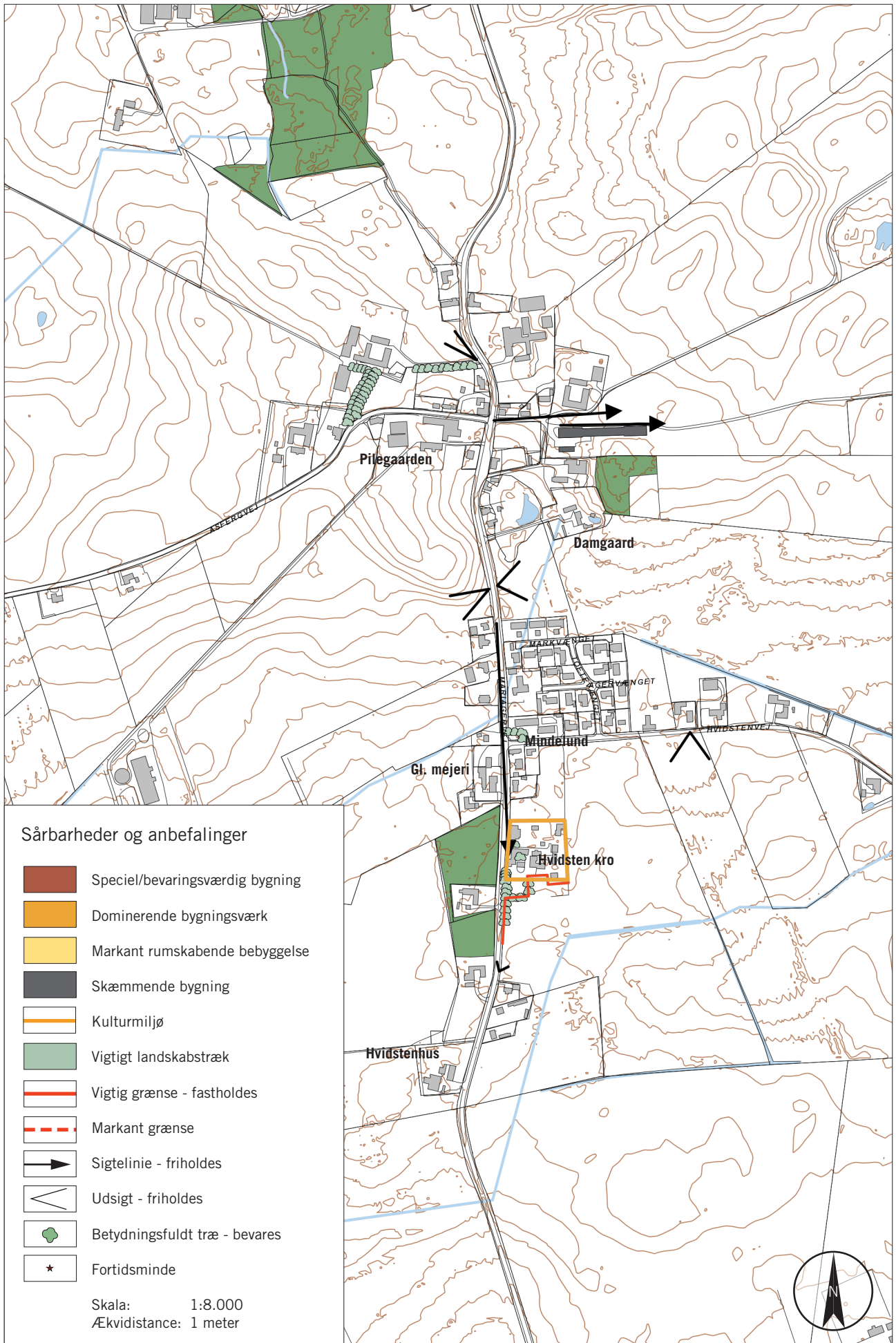
Omkring 1948 forsøgte man sig med olieboring ved Hvidsten. Boringen nåede ned i 3200 m dybde, før man opgav. Hvidsten Mølle, der ses på billedet, blev revet ned omkring 1950. Foto: Purhus Lokalkiv

Bebyggelsen Markvænget set fra Mariagervej. Længehusene, der ligger i forlængelse af hinanden, får landskabet til at se uendeligt ud.

Der er indslag af fin, nøgtern landsbyarkitektur i Hvidsten. Her er det den gamle smedje, Mariagervej 480.

Stadsarkitektens Kontor
Randers Kommune
Laksetorvet 1
8900 Randers
www.randers.dk